

Kmetijske in rokodelske Novice.

Na svitlobo dane od c. k. krajske kmetijske družbe.

Tečaj VI.

V sredo 20. grudnia 1848.

List 51.

SLAVLJANI

svomu Kralju ¹⁾

FRANJU JOZIPU I.

Bože ²⁾ živi našeg ³⁾ Kralja,
 Franja Joza ⁴⁾ dobroga!
 Da nas vodi, kako valja ⁵⁾
 K slavi roda našega.
 Ravnaj misli za nas blage
 Večnom tvojom upravom, ⁶⁾
 I preslavne piši trage ⁷⁾
 Za njegovom zastavom. ⁸⁾

Daj, da, kakgod ⁹⁾ vernost puka ¹⁰⁾
 Njega brani svaki čas,
 Njegva silna ¹¹⁾ carska roka
 K željnom cilju vodi nas;
 Da nas čela venčanoga
 Mila jasnost zanima, ¹²⁾
 Ljubav ¹³⁾ ota ¹⁴⁾ kraljevskoga
 Slastju pèrsa objima. ¹⁵⁾

Kaži, da, kud premoguče
 Zezlo njegvo dopira, ¹⁶⁾
 Narodah svih sèrce vruče
 Za svog ota udira; ¹⁷⁾
 Da kud orao njegov leti ¹⁸⁾
 I rog vojne prozove, ¹⁹⁾
 Slavljani gotov ²⁰⁾ jest umrèti,
 A ne nosit okove. ²¹⁾

Opomba. Ta pesem je bila v prvem občinskem zboru Teržaskiga slovenskiga društva peta in v mnogih iztisih razdeljena. Zložena je v hrovaškim (ilirskim) narečju in je mende nar perva izmed vseh pesem, ki jih novimu Cesarju posvečujejo. ¹⁾ Vseh avstrijskih deželá cesar so posebej v nekterih deželah kralj, v družih veliki vojvoda, vojvoda, knez i. t. d., kakoršne postave dežele imajo. ²⁾ Bože je 5. sklon namesto: »o Bog!« ³⁾ našeg t. j. našiga; ⁴⁾ Franja Jozip, to je, Franc Jozef. — ⁵⁾ Kakor je práv. ⁶⁾ S svojo večno vlado; ⁷⁾ Trag, to je, znamenja ali spominiki. ⁸⁾ Zastava je bandero. ⁹⁾ Ravno kakor. ¹⁰⁾ Polka ali ljudstva. ¹¹⁾ Močna. ¹²⁾ Veseli, nam je ljuba in draga. ¹³⁾ Ljubezin. ¹⁴⁾ Očeta. ¹⁵⁾ S sladkostjo persi objéma. ¹⁶⁾ Povej, de kamur premogočna njegova cesarska palica doséga. ¹⁷⁾ Vseh narodov vroče sèrce za njega bije. ¹⁸⁾ Kodar njegov orol leti. ¹⁹⁾ In se rog vojske oglasi. ²⁰⁾ Pripravljen. ²¹⁾ Ne pa okovov nositi.

Bože! živi našeg kralja,
 Franja Joza dobroga!
 Da nas vodi, kako valja,
 K slavi roda našega:
 Zato krepost ¹⁾ njegov ruci ²⁾
 Mudrost daj u savètu, ³⁾
 To Slavjanski prose puci ⁴⁾
 V tom svetom zavètu. ⁵⁾

Oglje pomoček zoper nevarnost ogljeniga sopúha.

Znano je, de štupa lésniga oglja (oglja iz navadniga lésa) smrad gnjilečim rečém odvzame, in de se da clo smerdljiva voda z ogljeno štupo zboljšati. To pa je menj znano, de v štupo stolčeno oglje tudi škodljive sape in sopúhe iz zraka (lufta) na-se vleče in tako zrak čisti.

Tedej je práv pametno, ako ljudjé pozimi, posebno v nizkih in tesnih stanicah peharček ogljene štupe zraven peči ali kam drugam obesijo, kjer jim ni na poti, tode ne previsoko pod stróp, ampak tako, de peharček visi na sredi stanične visočine. Takó bo oglje iz peči puhteči ogljeni sopúh (gaz) na-se potegovalo, in zraven tudi drugo škodljivo sapo na-se vleкло in stanični zrak čistilo, kar je zdravju silno koristno. — Vsake 14 dni se déne novo oglje v pèhar.

Pri ti priložnosti pa spet živo opomnimo: de nikar žerjavce v merzle stanice nositi in se pri nji grèti. Ogljeni sopúh človeka zaduši. Vsako léto nas žalostne prigodbe učé, de so ljudjé zvečer v svojo stanico živiga oglja ali žerjavce nesli, se gréli in zaspali — drugo jutro so jih mertve našli! Ogljeni sopúh, čeravno se dim ne vidi, je pljučem takó škodljiv, de človeka gotovo umori. Hišni gospodarji in gospodinje! za Božjo voljo bodíte pazljivi.

Juri Pajk.

Serèni opomin našim kmetam.

Ljubi prijatli! v 44. in 45. listu Novíc sim si prizadeval Vam cesarski patent od 7. kimovca zastran lovskih in ribških pravic tako razložiti, kakor ga nam resnica ukaže, de se nobenimu krivica ne godi, mir ohrani, in vsi huđi nasledki iz nepostavniga obnašanja odvernejo.

Žal mi je, de moram reči, de moje besede — besede Vašiga resničniga prijatla — niso bile povsod tako

¹⁾ Moč. ²⁾ ròki. ³⁾ Svétu. ⁴⁾ Polki ali ljudstva. ⁵⁾ Zavézi.

obrajtane, kakor bi imele biti, kër se sèmtèrtjè od prestopkov cesarskih postav v ti reči sliši. Še enkrat tedej hočem svoj glas povzdigniti in Vam resnico pred oči postaviti, akoravno bojo morebiti nekteri rëkli: „a kaj bomo tega poslušali, ta le za gospòdo govori in se nam le z besedo našiga prijatla prilizuje.“ — Ljubi môji! vse to dobro vëm, de bojo nekteri takó govorili; pa vse to me ne straši, resnico govoriti. Nikar ne mislite, de so vsi tisti Vaši pravi prijatli, ki èez gospòdo zabavljajo — podkupljivi in samopridni šuntarji so, ki se Vam s takim govorjenjem slinijo, pri tem pa nar bolj za svojo mavho skerbè.

Cesar so svobodo dali nam vsim in zavezo med grajšinami in kmeti odvezali. To, ljubi môji! se pa ne pravi, de bi bili poprejšnji grajšaki zdej vaši podložniki. Ali zares nekteri mislijo, de bojo prihodnji le oni pravice imeli, drugi ljudjè pa ne? Ali mislite, de to kar Vas žali, ne žali družiga? Cesar so z ustavnim zborom rekli: „desetina, tlaka in druge gruntne dolžnosti naj nehajo“, — tega pa niso nikdar rekli in tudi ne morejo rëci, de naj vse neha tebi nič meni nič! Ko bi bili Cesar z deržavnim zborom kaj taci ga rekli, bi bili toliko tavžent in tavžent ljudém krivico storili, — to pa bi ne bila enakopravna svobodnost; ampak sužnost in poguba tavžent in tavžent družin. Noben pošten èlovek ne more spricati, de vsa desetina in tlaka je bila krivična naloga, kër vender vsak vé, de posestvo in premoženje ni bilo in ne bo nikdar med vsimi ljudmi enako razdeljeno, — de je vselej eden več imel, kot drugi, in de je premožniši bolj revnimu to ali drugo reč posodil, in za tó posojilo povernilo terjal v blagu, delu ali denarjih. To bi bila lepa, ko bi leni postopač prihodnjič pravico imel v mošnje delavniga možá segati, in kar si ta zasluži, z unim deliti, ki križama rók Bogú dan krade!

Takó deljeè bi pa móгло priti, ko bi po glavi tistih šlo, ki pravi: „zdej je vse frej — za tlako in desetino ni ne vinarja odrajtati, vès lov (jago) in vse ribstvo je samo naše; gojzdi, v kterih smo imeli poprej le pravico les sekati, so zdej popolnoma v naši oblasti, noben drug nima nič govoriti, vse je naše, èe ne z lepo, pa s silo i. t. d.

Taki ljudjè, ki takó mislijo in ravnaajo, so zbrisali iz Božjih zapoved desetó zapoved, ki pravi: ne žéli svojiga bližnjiga blagá.“

Varite se taci h zapeljivcov in šuntarjev, ki Vas podpihujejo k nepostavnimu obnašanju!

Naš novi Cesar so poterdili vse od poprejšnjiga Cesarja nam obljubljene pravice, in ministri so — kakor ste v 49. listu Novíc brali — obljubili, de sebojo terdno pravice deržali in de ne bojo pripustili, de bi se komu nar manjši krivica godila. Ti možjè, ki so zdej vladarstvo prevzeli, ne bojo terpèli, de bi se védama nar manjšimu izmed nas kaka krivica zgodila, pa tudi ne bojo pripustili, de bi se postave zaničevale, in de bi se vsak obnašal, kakor bi se sam hotel. Po taki poti bi ne imeli svobode, temuè razvujzdanost, ktera se ne more terpeti, dokler mora sosed s sosedam živeti.

To Vi, pametni in pošteni možjè! ravno tako dobro zapopadete, kakor jez, in moje misli so gotovo tudi Vaše. Pa zdej ni dovelj, de èlovek le pošteno misli in ravna, ampak naša dolžnost je tudi, de to očitno povémò, de nevedne ali zapeljane podučimo, in de ne pripustimo, de bi razvujzdanost se po deželi razširjevala, kteri je mir in sprava takó potrebna!

(Konec sledi.)

Razdelitev pašnikov.

Lz Grada na Gorenškim 22. listopada 1848.

Že v 44. listu 5. tečaja naših Novíc je bilo opomneno, de bodo pašnik za Gradom (Grejsko gmajno) razdelili, in to se je zgodilo lanjsko léto 1847 velikiga travna. Kër je pa tudi tukej nekej nasprotnikov bilo zoper delitev (in so še zdej), tedej ni bilo pripušeno precej po razdelitvi delov kopati in trebiti, torej niso lanjsko léto od razdeljeniga pašnika clo nič vžitka imeli. V jeseni so pa lani vender jeli zraven vsiga zaveranja in toževanja razdeljene dele kopati, trebiti in za létašnje léto praho delati; tako so že v jeseni veliko zemlje za sejanje pripravili. Létašnje spomlad je komej sneg skopnil, in že so začeli za setev zemljo pripravljati. In glejte! pridelka létašnjiga léta, desiravno so ljudjè ne veliko več, kakor pol pašnika (gmajne) obdelali, so vender gotovih 1000 mernikov lepiga prosá in še èez 1500 centov merve ali sená pridelali. Tudi nasprotniki so svoje ne vzdignjene dele pokosili, in so eden k drugimu po 12 vóz sená napravili; pa vender vzdigniti še nočejo, de si ravno vidijo, de se jim sreča vsiliti hoče. O nespametna terma ali samoglavnost, kaj terpi! — kako slepa si, èe ravno je dobiček očiten, kot beli dan. J. P.

Astramontana hvale vredna.

Na prošnjo mi je bila lani èastitljiva c. k. kmetijska družba iz Ljubljane lonček izlečka astramontane poslala. Ta izleček mi je bil létaš práv prišel, kër ozdravil sim z njim eniga 13. lét stariga dečka, dve ovci in eno kravo, kteri so bili od strupenih gadov pìcheni.

V naših Tominskih hribih se znajde več baž zlo strupenih gadov, modrasov in kač, kakor so rudeçi, rumeni in sivi s plošnjato glavo in s krivim rilcam, po herbtu pa s èernimi pasmi prekrizani; za to jez mislim, de je neskonèno modri Stvarnik tudi pomoček zoper hudi strup teh golazen temu kraju podelil. Od kar so bile Novice astramontano, dober pomoček zoper gadov strup popisale, sim po nji gledal, ter sim rože najdel, ki imajo zvunanjo podobo zlo tako, kakor so bile Novice astramontano popisale. *)

Fl. Ma.

Opominki zastran podobarske umetnosti gledé

na nar noviši delo slovenskiga umètnika *Matevža Tomca*, podobarja v Šent-Vidu nad Ljubljano.

Umètne dela se v tem od drugih loèijo, de se jim pristojnost in priméra iz vsakiga njih komadiča vidi, in de so tako natori podobne, ki je od Narmodrejšiga vsa po priméri osnována. To pa stori, de se umètno delo vsakimu vstrèže, in de mu tudi sam èas veljave ne prikrati. Dela, ki ne izhajajo iz umètnosti, lahko de tudi kak èas dopadejo, pa prej ali poznej jih splošno neèutje zadéne. To veljá od umetnosti vsake verste. Hajdenovi napévi še zdaj vsim izobraženim dopadejo, med tem de je dosti veliko mlajih glasbeniškikh del že vso svojo veljavo zgubilo. Starodavni cerkveni napévi se še dan-današnji èloveku kteriga si bodi naroda, mièno glasijo, in ne bo mogoèe, kaj boljiga ali mar enakiga znajti. Narstariši zidovje, podobe in izobrazki mnogih vékov se zmerej oko prijetno zadénejo, ako so delo umètnika.

Po tej vpeljavi mislim, de smém tudi Tomèovo delo, ki od sréd kimovca tekoèiga léta v naši farni cerkvi doveršeno stoji, umètno imenovati, in tako beséde poterditi, ki so jih naš verli rojak, èastiti gospod Potočnik v svojim sostavku, ki je v 10., 11. in 12. listu

*) Na ogled poslana cvetlica je inula germanica, ktero so skušnje že tudi poterdile, de ima astramontano enako zdravilno moč v sebi. Napravite tedej le izleček iz nje po popisu Novíc. Mi ga nimamo več. Vredništvo.

Estrajh za vsê.

Ako li èè,
Je bil Estrajh in bo za vsê,
Zdaj Slovenci zaú kajte:
Bit èè, bit èè
Estrajh za vsê!

Kér Estrajh èè,
Je bramba naša zvezana,
Beséda móž! — je sklenjena
Kaj nè? — bit èè
Estrajh za vsê!

Kér tedej èè,
Nobenga se ne bojímò,
Brez skèrbi, varni, terdni smò:
Bit èè, bit èè
Estrajh za vsê!

Kakò pa èè,
Sovražnik mora skor poznát,
Ki se bo mogel nam podát:
Bit èè, bit èè
Estrajh za vsê!

Ako li èè,
Ni tréba jarma ptujga nòs't',
Je sama naša móč zadòst:
Bit èè, bit èè
Estrajh za vsê!

Ino kér èè,
Obéta Rudolf iz nebés:
»Premagal bodeš Franc zarés,
Kér Estrajh èè
Tud bo za vsê«.

Ino kér èè,
Estrajhu bo pomagal Bóg
De se razširi krog in krog:
Bit èè, bit èè
Estrajh za vsê!

Vredništvo.

Serčín opomín našim kmetam.

(Konec.)

Postave, sodniki in kazin morajo biti na svetu. Brez njih bi nam ne bilo móč izhajati. Ne mislite, de imajo Cesar zatò vojake (soldate), de le Njih branijo. — vojaki so zatò, de branijo pravíco, in de s silo opravijo, kar z lepo ne gré. Poglejmo na Laško — spomnimo se Dunaja — in ozrimo se na Ogersko! Sto in sto tavžent vojakov je pripravljenih, postavam čast ohraniti in razvujzdane puntarje pokončati — poštenim in mirnim prebivavcam pa v varstvo biti. Čeravno so si prizadevali hudobni ljudjé tù in tam vladarstva spodkopati, se jim njih prizadevanje vunder ni nikjer po sreči izšlo, zatò kér junaški armadi na strani stojí velika množica poštenih ljudjé, ktere ne zamorejo hudobneži premotiti.

Naše slovenske dežele si dozdej niso svojiga častitiga iména omadeževale, ampak so ga ohranile čistiga razun nekterih zgodeb, ktere rajši pozabimo, kakor de bi od njih govorili, pa toliko moramo vunder spomniti, de se nikjer ni razvujdanost terpéla brez kazni (štrafinge). Tisti, ki so se na Igu mesca sušca pregrešili, vam bojo zamogli kej več od tega povedati. Prašajte družino, žene in otroke tistih, ki so se takrat okrivili, koliko hudiga zamore razvujdanost čez cele družine prinesiti! Nikdar si ne sme človek s silo sam pomagati: zatò so sodne gosposke, de pravdo zaslišijo tistih, ki mislijo, de se jim krivica godí in po pravici razsodijo. Poprej ko so nam presvitli Cesar Ferdinand svobodo dali, je zares marsiktera pravda dolgo tékla — zdej pa, ko bojo soseske poprejšnjiga jarma odvezane, ko bo po deželi več sodnic napravljenih in ko se bo vse očitno godilo, bo ta reč vsa drugači. Tode nikjer in nikdar ne bo pripušeno, de bi truma ljudjé čez druge padla, jih ropala, požigala i. t. d. ali pa si sama pravico razsodevala. Taka se še pri divjakih v Ameriki ne terpi.

Kdor se ima kej pritožiti, nej se pritoži pri gosposki — de se bo njegova pravda po novih postavah presodila. Kér pa té zdej še niso vpeljane, mora potèpiti, de bo nove postave dane. Sej to ne bo do sodniga dné terpélo! Ministre móčne volje zdej imamo, in tudi državni zbor bo mende začel pridniši postave delati. Novi Cesar ga tudi spodbadajo k pridnimu delu.

Sicer pa moram poslednjič še opomniti, de je pohujšljiva beseda, če kdo pravi, de le kmet je bil pri stari vladi zatért — drugi ljudjé pa ne, in de le kmetam je polajšanja treba, družim ljudém pa ne. To ni res. Vsaki stan je zdihoval po svobodi, ki so nam jo mili

oče Ferdinand dali, in ktero nam novi Cesar Franc Jožef varovati hočejo. Nej bo svoboda kakoršna si koli bode — nikdar ne bojo pečene tice takim v usta letéle, ki se ne bojo za vsakdanji kruh trudili — véste zakaj ne? — zatò kér nas je veliko preveč ljudjé na svétu! Če tedej hočemo še eden čez družiga biti, brez spoštovanja pravíc živéti, ne bomo nikdar dobrot vživali, ki nam jih svoboda ponuja; namest sprave bomo imeli nepokoj — namest svobode sužnost — namest mirniga življenja pekel na svétu. Pamet in postavnost nej boste naši vodnici v vsim, ljubi moji! — Po novim létu se bomo v tim na dalje pogovorili. K. Codeli.

Reja in pitanje prešičev.

V več krajih Koroškiga redijo in pitajo prešiče z repo, ktero drobno sosekajo, v kad denejo, in čez njo vode vlijejo, de voda čez in čez stoji; po tem jo pokrijejo s deskami in polagama s kamni obložé. Četerti dan po tem je repa že kisljata in do desetiga dne za rejo práv pripravna. S tako kisljato repo mešajo kuhaniga gorkiga krompirja, otrobov, soli, po previdnosti, kolikor je treba in zredijo práv pitane prešice.

Pitanje prešičev na tako vižo — pravi koroški kmetovavec — je zatò dobro, kér prešiči vedno radi jedó in se tudi derva za kuho prihranijo.

De je pa zmirej kisljata repa pripravljena, je po številu prišičev zmirej kakih 2 ali treh kadí ali sodčikov sosekane repe potreba, ki na gorkim kraji pripravljena stoji.

Vélíki zbor slovenskiga družtva v Ljubljani 22. listopada.

Daljni pomenki.

(Konec.)

Predloge na ministerstvo smo napravili 1) zastran vpeljanja našiga jezika v uradne pisarnice, 2) zastran poterjenja naših slov. barv, in 3) zastran naredbe velike šole v Ljubljani. Le na zadnja dva je dozdej odgovor prišel. Barve so poterjene bile. Veliko šolo (vseučiliše) so nam obljubili na bolji dobo. — V pomoč Horvatam proti madžarski krivičnosti smo nabiranje darov vpeljali, ki je dozdej 1850 gold. doneslo. Gospod vodja je prejel mesca kimovca pismo od deželzniga poglavarja nj. svitl. Velsersheimba, ki vpraša, kako de se okle odbora za Horvate primeri pervimu stavku družbinih postav, kér po tem se družba v politiske zadeve vtikati noče. Ali oklic ni bil nič drugiga kot prošnja, prošnja pomoči za domorodne načine naših jugoslavjanskih bratov, torej pervimu stavku ni bil nasprot. Odbor je, to pomoto gosp. poglavarju razjasniti, odgovor dal toliko resničin kolikor časti in veljavnosti družtva slovenskiga primerin. — Sostavek celjovških nemških novíc, ki se je za brate Slovence na Koroškem potegnil v zadevi noviga razdeljenja dežele v okraje, smo v časopisu pohvalili. — Zavolj pridržanja porodniške šole v Ljubljani smo pismo poslali na zbor Slovenije v Beč. Šola je od vlade poterjena bila. — Pisateljka nekiga sastavka v časopisu: „Journal des österr. Lloyd“ pod imenam: „Eine Stimme aus Krain“ smo zavolj gerdih laži in obrekovanja, ki jih v njem proti Slovincam in slovenski deželi raztresuje, pri tiskarni sodbi tožili. Spisatelj je Gottlieb Freimuth, ki je koj po naši tožbi zginil in se roki sodnika odtgnil. Še tega nesramniga Nemčona, ki gotovo na Krajskim živi, išemo, in tudi tukaj prosimo, de bi, kdor za-nj vé, pot do njega pokazal. — Predlog gosp. fajmoštra Potočnika zastran novih imén mescov se je po časopisih razglasil; bodemo naprej še sodbe učeníh v ti reči sprejemali. Po željah odbora je ravno ta gospod tudi obljubil slovnico (pismenost) našiga jezika spisati, in to obljubo je jaderno spolnil, kér je en del te koristne knjige že med ljudmi. — Sklenjeno je bilo naprej, de plača udov,